

67-72-46/2
20.06.17р.

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента

Котухи Олександра Степановича

на дисертаційне дослідження Грень Наталії Михайлівни на тему:

**«Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури
присудової медіації: теоретико-правове дослідження»**

**подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження. У нашому суспільстві, де судочинство перетворилося з інструменту справедливості на зброю у досягненні неправових цілей, важко переоцінити антикорупційний потенціал примирних процедур. Без перебільшення можна стверджувати, що заходи з популяризації практики примирення є дуже своєчасними та можуть дати поштовх для розвитку нового способу вирішення спорів. Саме медіація сприяє реалізації прав і законних інтересів особи, оминаючи бюрократичну судово-прокурорську систему.

Медіація є швидкою процедурою, порівняно з іншими шляхами вирішення спірних правовідносин. При сучасному рівні правової освіти населення, зусилля спрямовані на поширення знань про медіацію та удосконалення законодавства у цьому напрямку є надзвичайно актуальними, оскільки правова свідомість громадян збагатиться переконанням, що домогтися справедливості можна мирним шляхом, завдяки усуненню первинної причини конфлікту.

На сьогодні науковцями мало уваги приділяється дослідженню питань медіації, та й в Україні досі не здійснено комплексного теоретичного аналізу проблем реалізації права людини на справедливий суд на основі процедури присудової медіації. Саме тому рецензоване дисертаційне дослідження Грень Наталії Михайлівни «Реалізація права людини на справедливий суд

шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження» є актуальним має теоретичну і прикладну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається у цілому достатньо органічним поєднанням її структури і змісту. Авторкою досить аргументовано визначено ключові поняття досліджуваної проблеми, її об'єкт і предмет. Сформульована мета і задачі роботи дозволили їй комплексно підійти до дослідження предмета дисертації – теоретико-правових засад реалізації права на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації.

Для досягнення поставленої мети Грень Н.М., сформовано досить широке коло задач: здійснити аналіз стану наукової розробки проблем реалізації права людини на справедливий суд та з'ясувати методологію дослідження; дослідити поняття та елементи права на справедливий суд; розкрити теоретико-правові засади реалізації права на справедливий суд; розглянути присудову медіацію як процедуру реалізації права на справедливий суд; охарактеризувати теоретико-правові аспекти медіації та визначити її принципи; з'ясувати поняття присудової медіації, окреслити сферу її застосування та встановити її відповідність міжнародним стандартам права на справедливий суд; визначити переваги присудової медіації як ефективної процедури реалізації права на справедливий суд; висвітлити правовий порядок здійснення присудової медіації; визначити особливості правового статусу медіатора; окреслити напрями удосконалення

правового регулювання процедури присудової медіації в Україні; запропонувати шляхи вирішення соціальних та організаційних проблем, які впливають на реалізацію права на справедливий суд через процедуру присудової медіації в Україні.

Варта уваги також досить ґрунтовна методологія, покладена в основу дослідження реалізації права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації. В дисертації використано систему методів наукового пізнання. З-поміж них фундаментальний концепт дослідження становлять філософські методи, серед яких: діалектичний, феноменологічний, герменевтичний. У дисертації застосовано й низку загальнонаукових методів: структурний, функціональний, синергетичний, історичний, абстрагування. Серед спеціальнонаукових методів використано формально-юридичний метод, юридико-статистичний метод, метод правового моделювання.

Текст дисертації, що складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, характеризується тим, що робота відповідає критеріям цілісності, системності та зв'язаності, а також критерію розумової та виправданої пропорційності її складових частин.

Обґрунтованість отриманих автором наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації та висновках щодо загальнотеоретичних аспектів реалізації права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи.

Висновки, які зроблені дисертанткою, вказують на досягнення визначеної мети та задач наукового дослідження. Слід звернути увагу й на те, що мета дисертаційної роботи сформована відповідно до актуальності теми та вказує на її сучасний рівень, органічно узгоджується з визначеним предметом дисертації, вписується у сучасні тенденції розвитку правових наук.

Варто також акцентувати увагу на тому, що джерельна база роботи складає понад триста двадцять джерел, серед яких праці вітчизняних і зарубіжних дослідників загально-теоретичної проблематики і питань, що стосуються реалізації права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації, нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, міжнародні нормативні акти та значна кількість зарубіжних джерел і судової практики. Авторка дисертації логічно використовує посилання на монографії та наукові праці інших авторів а також критично оцінює тих судження учених, які, на її думку, недостатньо аргументовані чи неприйнятні. Дисертантка аналізує зарубіжні та міжнародні нормативні акти, які регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу присудової медіації, та пропонує внести окремі їх положення до чинного українського законодавства, задля ефективного використання такої процедури в Україні.

Найбільш вагомими науковими положеннями, висновками і рекомендаціями, сформульованими у дисертаційній роботі Грень Н.М., достатньо обґрунтовані у тексті роботи, та відображені у авторефераті дисертації. Текст вступної частини автореферату дисертації відповідає тексту вступної частини дисертаційної роботи. Автореферат і дисертація написані літературною українською мовою, виклад матеріалу здійснюється логічно, послідовно, аргументовано, грамотно.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна положень дисертації полягає в тому, що робота є першим сучасним у вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції монографічним дослідженням, присвяченим питанню реалізації права людини на справедливий суд за допомогою процедури присудової медіації. Достовірність результатів дослідження забезпечена належним рівнем наукового теоретико-правового аналізу питань які стосуються реалізації права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації.

Дисертаційне дослідження Грень Н.М., відзначається належним рівнем наукової новизни, кожен з розділів дисертації містить такі положення. Вартий уваги висновок автора щодо визначення основних елементів права

на справедливий суд, з-поміж яких: право доступу до суду, публічний судовий розгляд, справедлива судова процедура, незалежність та безсторонність суду, розумний строк судового розгляду (с. 34-48 дисертації).

Заслуговує на авторське визначення поняття «реалізація права на справедливий суд» як цілеспрямований послідовний процес переведення соціальних благ, визначених нормами права, у стан їх можливого і дійсного використання конкретною особою, наслідком якого є захист та відновлення їх прав і законних інтересів. (с. 53 дисертації).

Авторка цілком обґрунтовано стверджує, що, медіація, як спосіб реалізації права на справедливість, є інструментом переведення суб'єктивного сприйняття змісту конфлікту його учасниками в усвідомлення реальних (буттєвих) інтересів усіх зацікавлених сторін і знаходження оптимального рішення, спрямованого на максимально можливе задоволення цих інтересів (с. 73 дисертації).

Заслуговує на увагу думка автора про те, що медіація передбачає найвищий ступінь справедливого рішення, оскільки ухвалене рішення вважається прийнятним самими учасниками конфлікту. Судовий розгляд також є справедливою процедурою, однак, на нашу думку, медіація володіє більшим ступенем справедливості, бо усуває первинну причину конфлікту. (с. 94 дисертації).

Погоджуємось із тим, що, примусова медіація не порушує змісту права на справедливий розгляд, тобто національні законодавчі норми не вимагають вирішення спору лише в альтернативному порядку, вони вказують на можливість звернутися до суду не залежно від наслідків медіації. Навіть позитивна медіаційна угода не перешкоджає зверненню до судової інстанції. (с. 101 дисертації).

Досить вдало автором виокремлено ознаки медіації: це альтернативний спосіб врегулювання конфлікту; особливий вид переговорів; відбувається за сприянням третьої незалежної, неупередженої сторони; має добровільний характер та відбувається за співпраці сторін конфлікту; передбачає

консенсусність вирішення конфлікту та може застосовуватися в різних сферах суспільного життя (с. 125 дисертації).

Слушним є твердження, що медіатор в процесі переговорів знижує вплив низки психологічних механізмів сприйняття інших людей, дозволяє сприймати іншого децентровано, збільшує емпатію і тим самим підвищує соціально-психологічну компетентність особистості. (с. 138 дисертації).

Вірно автором зазначено, що медіатор управляє переговорним процесом, підтримує його конструктивний характер, надає кожній стороні можливість висловити свою думку щодо причин виникнення спору і цілей, які сторони мають намір досягти за допомогою медіації, контролює культуру ведення переговорного процесу, знижує рівень агресивності оцінок, які дають сторони діям один одного, не допускає некоректності у висловлюваннях сторін, створює сприятливу обстановку для переговорів (с. 154 дисертації).

Науковий інтерес також викликає положення про те, що чинні норми в Україні поверхово регулюють можливість медіації для сторін, і це зумовлено не тільки недоліками законодавства. Насамперед, варто звернути увагу на комплексний, загальний підхід до цього питання. Відсутня комплексна правова політика. Вітчизняна доктрина, правова практика і правотворення все ж не відійшли від загальної концепції силового впливу держави, де судова гілка виступає репресивним чинником відносно учасників конфлікту (с. 173 дисертації).

Заслужує на увагу виділення автором основних організаційних та соціальних проблем реалізації права на справедливий суд через процедуру присудової медіації в Україні, як-то кадрове забезпечення та фаховість медіаторів в Україні, функціонування саморегульованої всеукраїнської організації медіаторів, популяризація ідеї медіації, поширення інформування населення про позитиви медіації, підвищення рівня правової свідомості фахівців у галузі права та правової культури українського суспільства (с. 189 дисертації).

Усе наведене свідчить про належний рівень наукової новизни у

дисертаційному дослідженні та його достовірність.

Наукове та практичне значення роботи полягає у тому, що обґрунтовані в роботі узагальнення, висновки і пропозиції можуть бути використані у: правотворчості – під час розроблення законодавчих актів у сфері присудової медіації; правозастосуванні та правореалізації – для удосконалення організаційно-правових засад діяльності органів судової влади та підвищення правової культури громадськості; науково-дослідній роботі – для поглиблення знань про право людини на справедливий суд; для подальших наукових правових напрацювань проблем удосконалення судової системи; навчальному процесі – під час викладання та підготовки навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Філософія права», «Соціологія права», «Конституційне право України» та інших галузевих наук.

Повнота викладення матеріалів в публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані у дисертації Грень Н.М., з достатньою повнотою викладені в авторефераті та відображені у 15 публікаціях, зокрема, восьми наукових фахових статтях (з них одна – в зарубіжному науковому виданні та 5 – у журналах, що включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз) та в семи збірниках тез наукових конференцій.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату є ідентичним до основних положень дисертації.

Відзначаючи теоретичну і практичну значущість дослідження автора, позитивно оцінюючи його в цілому, слід відзначити, що окремі положення дисертації мають дискусійний характер і потребують більш глибокого дослідження:

1. Розглядаючи структурні елементи права на справедливий суд, дисертантка одним із них виділяє «незалежність та безсторонність суду».

Однак, характеризуючи поняття «безсторонність суду» зазначає: Безсторонність розцінюється також як важливість навіть зовнішніх проявів, оскільки «правосуддя має не тільки чинитися, також має бути видно, що воно чиниться». Тож судді повинні утримуватися від будь-яких дій, висловлювань, проявів, що можуть вказувати на порушення принципу безсторонності та знижують авторитет суду (с. 46 дисертації). Проте, з цієї характеристики незрозуміло, що авторка розуміє під поняттям «безсторонність суду», як структурний елемент права на справедливий суд. Тому при публічному захисті, хотілося б почути думку Грень Н.М. щодо цього питання.

2. У роботі всю увагу акцентовано на присудову медіацію як спосіб реалізації права на справедливий суд. Додаткової ваги дослідженню могло б надати проведення порівняльно-правового аналізу присудової медіації та інших способів реалізації права на справедливий суд.

3. На ст. 115-116 дисертації автор зазначає: «У літературі медіацію часто називають «енергозберігаючою процедурою».... Порівняно зі судовою процедурою вирішення спору шляхом медіації не є тривалим та може істотно заощадити кошти для сторін. Це можливо завдяки скороченню часу на розгляд спору, економії судових витрат та робочого часу співробітників компанії, які залучені до розгляду справи і змушені відволікатися від своїх безпосередніх обов'язків». Однак, автором не здійснено жодних підтверджуючих розрахунків та порівняння витрат при здійсненні процедури медіації та при судовому розгляді спору.

Проте, зазначені пропозиції і зауваження у своїй більшості носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не знижують загального схвалення її наукових якостей, що відповідають критеріям і вимогам, які встановлені до праць такого рівня.

Вказане дає підстави дійти висновку про те, що дисертація Грень Наталії Михайлівни «Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю

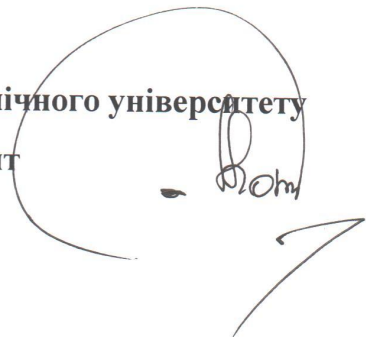
12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, є завершеною науковою працею, яка за важливістю та обсягом змісту дослідження має значення для правової науки. Вказана робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, за умови успішного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

декан юридичного факультету

Львівського торговельно-економічного університету

кандидат юридичних наук, доцент

О.С. Котуха

